

1

Abdülhamid-Bediüzzaman ilişkisi

Bediüzzaman'ın Sultan Abdülhamid ile ilişkisi, 1908 Hürriyet inkılabındaki tavrı, Abdülhamid'e muhalefeti; neden, niçin, nasıl muhalefet ettiği, 31 Mart hadisesinde nasıl bir pozisyon aldığı gibi çok speküle edilen konular var. Güncel bazı hadiselerle bağlantılı biçimde, bu konular tekrar tekrar ısıtılıp önümüze getiriliyor.

Bediüzzaman'ın 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanından önce meclisin açılması, anayasanın yeniden yürürlüğe girmesi taleplerini de içeren hürriyet mücadelesine aktif destek verdiğini biliyoruz. Yaklaşık bir senelik süreçten sonra, 31 Mart hadisesinde bir darbe girişiminin olduğunu ve Abdülhamid'in tahttan indirildiğini de biliyoruz. Orada Bediüzzaman'ın yargılandığını ve beraat ettiğini de. Ve bugünden bakınca, birtakım tarihçiler ile başka bazı insanların Abdülhamid'in tahttan indirilişinin yahut daha sonra Osmanlı'nın çöküşünün hesabını Bediüzzaman'a da kestiklerini görüyoruz. Nedir bu işin gerçeği ve Bediüzzaman'ın tutumu hangi esaslara dayanıyordu?

İşin o kısmında o kadar hata görüyoruz ki... Bir kere, beşerî bilimlerin içerisinde bir ilim dalı, bir disiplin olarak tarih bilimi açısından baktığımızda, o kadar mitsel, efsanevî şeyler üretiliyor ki... Anakronizm denilen birşey vardır mâlûmunuz. Bugünden düne bakarsınız ve şöyle olsaydı şöyle olurdu diye bir sonuç üretirsiniz. İşte Abdülhamid dönemi de müthiş bir anakronizm çerçevesinde açıklanıyor ve Sultan Abdülhamid efsanevî bir figüre dönüştürülüyor. Her derde deva, her meseleye çare bir figür...

Meselâ iki gün önce seviyesiz bir şekilde Bediüzzaman'a saldırı-
maya kalkan tarihçi bozması biri—böyle diyorum, çünkü yaptığı
şeyler bir tarihçinin hem bilgi, hem yorum açısından yapmaktan
utanacağı şeyler—şunu söylüyor: Sizin için Bediüzzaman put mu,
peygamber mi, eleştirilemez mi? Bunu şuna binaen yapıyor: Bediüz-
zaman Abdülhamid'e kâfir dedi diye alçakça bir iftirada bulunmuş,
iftirası ifşa edilip haysiyeti varsa isbata çağrıldığı için söylüyor. İşin
kolayı var, iddianı isbatla, oraya buraya lâf çarpıştırmadan meseleni
hallet. Ama aynı kişinin öbür taraftan yaptığı izahata bakıyorsunuz;
Bediüzzaman'ı kendince yerin dibine batırmaya çalışıyor, Mehmed
Akif'i yerin dibine batırmaya çalışıyor, bakıyorsunuz şehit Enver
Paşa'ya son derece seviyesizce hakaretler ediyor. Niye? Abdülhamid'e
muhafeftleri var idi diye. Kendisinin iftirasını isbat edemediği için
konuyu başka yere çekmek uğruna sorduğu soruyu insanın ona so-
rası geliyor: Sultan Abdülhamid put mu, yoksa peygamber mi, eleşti-
rilemez mi, şu veya bu konuda ona muhafeft edilemez mi?

Ama böyle birşey var Türkiye'de. Neredeyse ortaya yeni bir itikadî
mezhep çıkaracaklar; Hamidiyye mezhebi. Bu mezhebe göre, Sultan
Abdülhamid'i eleştiren herkes dalâlette, kâfir veya mürted oluyor.
Buna karşılık, Abdülhamid'i eleştiren kişi için, eleştiriye haklı veya
haksız olduğuna bakmaksızın, her türlü yalan ve iftirayı üretmek
caiz oluyor. Böyle bir durumla karşılaşırız maalesef.

Arkasından şöyle anakronik bir kurgu yapıyor: Abdülhamid
başta olmaya devam etseydi, Osmanlı olduğu gibi devam ederdi,
bütün meselelerini de çözerdi. Böyle bir kurgu üzerinden bir efsane
geliştiriliyor. Halbuki, tarih ilminin hakkını veren, birazcık sosyal bi-
limler görgüsü olan, birazcık yöntem bilen, birazcık mantık ve muha-
keme sahibi kişi; Abdülhamid'in saltanat rejimini koruduğu o yapıyı
devam ettirmesinin mümkün olduğunu söyleyemez, bunun üzerin-
den Osmanlının istikbaline dair böyle birşey söyleyemez. O döneme
bakarsak, bütün imparatorluklar dağılıyor, hanedanlar çözülüyor.
Avrupa coğrafyasındaki Habsburg'lar nerede, Romanov'lar nerede,
Hohenzollern sülâlesi nerede? İmparatorlukların çözüldüğü, hane-
danlık sistemlerinin çözüldüğü, küresel bir dalga olarak ulus-devlet

yapılarının oluşmaya başladığı bir süreç... Bu süreci belki daha suhuletli bir biçimde aşma imkânınız var, ama saltanatı Abdülhamid'in istibdad uyguladığı dönemdeki şekliyle sürdürmenin imkânı yok. Ki Bediüzzaman bu gidişatı görüyor. Bu sistem ancak meşrutiyete dönüşerek devam edebilir; ilkeler ve ölçüler açısından, dönüşmesi de gerekir. Nitekim, bu yapıyı meşrutiyete dönüştürebilenler yola devam etmişler. En başta, İngiltere. Sultan, kral ya da kraliçenin daha sembolik bir konuma geldiği ve asıl olarak halkın seçtiği yöneticilere dayalı bir hükûmet sisteminin olduğu, bu şekilde yönetimin her açıdan murakabeye, denetime açık olduğu, kamuoyunun sağlıklı bir biçimde işleminin imkânlarının belirlendiği ve Kanun-u Esasî, yani anayasanın en tepedeki hanedan temsilcisi dahil herkesi bağlayıcı ve herkes için belirleyici olduğu bir sisteme geçiş... Bazıları bu geçişi daha rahat atlatabilmişler. Ama baktığımızda, eski düzeni devam ettirmenin mümkün olmadığı, hanedanlık sistemlerinin bütün Avrupa ve Asya coğrafyasında sarsıntıya uğradığı bir dönemdir o dönem.

En başında burada Sultan Abdülhamid ve dönemi üzerinden türetilen bir efsane var, bir anakronizm: Abdülhamid devam etseydi, meşrutiyet olmasaydı şöyle şöyle olurdu. Bu yanlış bir çerçeve; tam aksine, meşrutiyet bir imkândı. Bediüzzaman öyle gördü. Ama İttihadçılar onu suiistimal ettiler, kişi sultası yerine zümre sultası, oligarşik bir istibdad getirdiler, bir imkânı heba ettiler. En fazla böyle birşey söyleyebiliriz.

Bediüzzaman-Abdülhamid ilişkisine gelirsek; Bediüzzaman 1907'nin sonlarında İstanbul'a geliyor. Gelişinin bir sebebi var, Abdülhamid'in bir icraatı ile ilgili bir sebep. Abdülhamid bakıyor ki, Avrupa'nın İslâm dünyası ve Osmanlıya karşı bir öne geçmişliği var. Buna karşı ne yapabiliriz? Eğitim noktasında atmamız gereken adımlar var. Bunu nasıl telafi edebiliriz? Her düzeyde Batılı tarzda mektepler açarak. Şunu belirtmek gerekir ki, Sultan Abdülhamid dönemi medreselerin ihmale uğradığı, gözden düştüğü bir dönemdir. Dolayısıyla, medrese içinden Abdülhamid'e muhalefet sanıldığından daha fazladır, çokları destekledi de Bediüzzaman gibi isimler birer istisna değildir. Üzerinde çok çalışılmış, konuşulmuş bir konu de-